

8. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник / [кол. авторів під керівн. С.Ю. Ніколаєвої]. – К. : Ленвіт, 1999. – 320 с.

9. Каменський О.І. Методика формування англомовної компетенції студентів економічних спеціальностей засобами комп'ютерних технологій закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 “Теорія і методика навчання (германські мови)” / О.І. Каменський. – О., 2009. – 20 с.

10. Семенчук Ю. Моделювання комунікативних ситуацій для формування вмінь іноземномовного ділового спілкування / Ю. Семенчук // Іноземні мови. – 2004. – № 2. – С. 143–146.

11. Тадеєва М.І. Формування педагогічної компетентності майбутнього вчителя іноземних мов: європейський вимір [Електронний ресурс] / М.І. Тадеєва // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2009. – № 5 (13). – Режим доступу: <http://www.ime.edu.ua.net/em.html>.

КАРПЕНКО Г.В.

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ ПІДЛІТКІВ У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ

У “Національній доктрині розвитку освіти”, у Законі України “Про освіту”, у “Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа)”, “Концепції виховання дітей та молоді в національній системі освіти” підкреслюється необхідність створення умов для розвитку та самореалізації особистості. Такий підхід доречний при вихованні підлітків, бо виховний процес у середніх класах ускладнюється змінами в особистості учнів, тому необхідно формувати у підлітків особистісну зрілість як вершину духовного освоєння світу.

Особливості взаємодії вікових, соціально-психологічних і суб'єктно-ціннісних чинників у розвитку творчо обдарованої особистості розкриваються у монографії за ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики [1]. Психологічні особливості становлення особистісної зрілості старшокласників досліджувала Л.В. Потапчук [6]. Питання формування особистісної зрілості підлітків є недостатньо розглянутими і потребують подальшого дослідження.

Мета статті – уточнити поняття “особистісна зрілість школярів” та виявити шляхи її формування у позакласній роботі.

Вивчення підліткового віку є одним із головних напрямів у вивченні розвитку особистості учнів. Але незважаючи на це не існує єдиної періодизації підліткового віку. Межі підліткового віку у сучасній літературі розуміють по-різному. У традиційній класифікації підлітковим прийнято вважати період з 10–11 до 14–15 років. Учені М.В. Гамезо, Е.А. Петрова, Л.М. Орлова виділяють межі підліткового віку з 10–11 років до 14–15 років і поділяють його на три основні стадії розвитку: 10–11 років (І стадія), 12–13 років (ІІ стадія), 14–15 років (ІІІ стадія) [3]. Основою цієї періодизації є потреби і мотиви, прагнення підлітків, їх ставлення до суспільства, до себе і свого майбутнього. Існує інший підхід. Так, А.Е. Личко об'єднав декілька підходів і виділив ряд фаз: передпідліткову (10–11 років), молодшу підліткову (12–13 років), середню підліткову (14–15), старшу підліткову (16–17 років), післяпідліткову (18–19 років) [4].

Більшість учених дійшли висновку, що початок підліткового віку пов'язаний з появою перших статевих ознак і закінчується із входженням людини у світ дорослих. Однак критеріїв цього віку не існує. Вчений-дослідник цього віку М. Кле зазначає, що підлітковість – спосіб існування, який виникає з початку пубертату і закінчується тоді, коли індивід досягає незалежності у своїх вчинках, тобто коли він дозрів емоційно, соціально і володіє мотивацією до виконання ролі дорослого [2].

Підлітковий вік супроводжується змінами у фізичному розвитку, статевим дозріванням, формуванням самосвідомості, самооцінки, швидкою втомлюваністю, частими змінами настрою, конфліктністю, зривами у поведінці, підвищеною потребою у спілкуванні, почуттям дорослості. Під “почуттям дорослості” розуміється його ставлення до самого себе вже як до дорослого, його уявлення чи відчуття себе повною мірою дорослим. Почуття дорослості в цьому віці не є обов’язково усвідомленим, однак воно є специфічною для підліткового віку формою самосвідомості, соціальною за своїм змістом.

Першим основним показником відчуття дорослості є виникнення у підлітків потреби, щоб оточуючі ставились до них як до дорослих. У випадку неврахування цієї потреби вихователем підлітки виявляють образу, різні форми протесту: неслухняність, грубість, впертість, протиставлення себе дорослим чи товаришам, зіткнення і конфлікти. Іншим показником відчуття дорослості є наявність у підлітків прагнення до самостійності і бажання захистити деякі сфери свого життя від втручання дорослих. До таких сфер належать: взаємини з товаришами, дівчатами чи хлопцями, заняття у вільний час, навчальні обов’язки тощо. Третій показник відчуття дорослості – це наявність у дітей власної лінії поведінки, незважаючи на незгоду дорослих чи товаришів. Підлітки можуть наполягати, що певні навчальні предмети їм не потрібні, і жодні “виховні впливи” дорослих на них не діють. Вони можуть не погоджуватися з оцінками і думками товаришів, залишаючи їх, віддаючи перевагу в спілкуванні іншим товаришам.

Формування дорослості пов’язане з розвитком самостійності підлітків. Якщо самостійність свідомо надана дитині дорослими, то між почуттям дорослості, що формується в підлітка, і ставленням до нього дорослих суперечності не виникає, а тому у підлітка немає незадоволеності ставленням дорослих. У зв’язку з цим немає й підстав для появи в нього різних форм протесту. Якщо через певні обставини життя збережене ставлення дорослих до підлітка як до маленького, то виникає суперечність між цим ставленням дорослих і відчуттям дорослості підлітка. Ця суперечність виявляється в зіткненнях і конфліктах підлітка і дорослих.

Зробивши щось не так, підліток часто не визнає своєї помилки, виявляє впертість, намагається будь-що виправдатися, хоча помилка очевидна і для нього самого. Іноді така риса виявляється і в старшому підлітковому та молодшому юнацькому віці. Цю складну психологічну особливість треба обов’язково враховувати у стосунках з підлітками. Слід створювати умови, за яких підліток пережив би недоречність свого вчинку, його непотрібність або й шкідливість, але вимагати прилюдно обіцянки, що подібне “більше не повториться”, мабуть, не завжди доцільно. Хоча підліток уперто не визнає своєї провини, це не означає, що він не відчуває її. Найчастіше він розуміє і глибоко переживає свою провину, але прилюдно визнати не може, оскільки це для нього рівнозначне самознищенню.

Розвиток підлітка – це завжди рівняння на дорослого. Підліток прагне поводитись і виглядати як дорослий, володіти тими самими, що й дорослий, правами і можливостями. Як ми бачимо, саме у підлітковому віці починає формуватися особистість підлітка.

Зрілість і дорослість – це поняття не однакові за змістом. Розуміння зрілості як періоду дорослості – це один з варіантів використання цього терміна. Термін

“зрілість” характеризує процес дозрівання якої-небудь якості. Зрілість – це вершина, яка виникає на перетинанні гетерогенних процесів: вікового психофізіологічного розвитку з домінуючими онтогенетичними закономірностями і навчально-виховного процесу з домінуючими закономірностями соціокультурного розвитку. Зрілість – це інтегральна якість людини, яка росте. Вікові стадії розвитку так чи інакше збігаються зі ступенями навчання та виховання. І кожен такий ступінь закінчується досягненням своєї вершини, відповідного виду зрілості як готовності до розвитку – освіти на такому ступені: дошкільник досягає шкільної зрілості як готовності до навчання в школі; “випускник” початкової школи – навчальної зрілості як готовності до освіти в основній школі; випускник основної школи – особистісної зрілості як готовності до свідомого вибору подальшої освіти; випускник середньої школи – соціальної зрілості як готовності до життєвого самовизначення.

Кожен вид зрілості відображає новий виток у духовному освоєнні світу, у взаємодії індивідних, особистісних та інших факторів дорослості й дозрівання. У шкільній та навчальній зрілості відображені показники особистісно-соціального розвитку дитини, а особистісна зрілість старшого підлітка й соціальна зрілість юнацького віку включає досягнення в навчанні, мотивацію освіти, стан здоров’я, ціннісні орієнтації, сформованість “Я – концепції” і механізмів саморегуляції, розвиток психічних функцій. Зрілість – це також соціально-педагогічний результат, який виникає в процесі взаємодії соціального й педагогічного впливу на розвиток і дорослішання підростаючої людини.

Зрілість як критерій якості освіти і виховання відповідає такій меті, як цілісний розвиток людини, яка росте, під час навчання, її розвиток як індивіда, особистості, суб’єкта життєдіяльності й індивідуальності у їх взаємозв’язку.

З позицій сучасної теорії зрілість – це категорія якості освіти на кожному її етапі. Зрілість як інтегральний критерій відображає поліфункціональність сучасної системи освіти, орієнтує на формування моделі її функціонування, дає змогу конкретизувати мету й завдання освіти на кожному ступені навчання і виховання [5].

Формуючи особистість підлітка, необхідно звернути увагу на етику міжособистісних відносин. Міжособистісні відносини є найбільш значущими для особистості. У формуванні активності й самостійності підлітків важливу роль відіграють стосунки з дорослими. У цей період не слід нехтувати рекомендаціями, а саме: “Ти вже не маленький, повинен сам розуміти”, “Сам зроби”. Активізація сил підлітка буде ефективнішою за умови, якщо дорослі не залишатимуть дитину наодинці, а тактовно керуватимуть її діями. Водночас керівництво не повинно зводити нанівець активність і самостійність підлітка, принижувати його гідність, стримувати позитивні прагнення.

Учитель має спиратися на надзвичайно характерне для підлітка емоційно забарвлене прагнення активно брати участь у житті колективу. Здобуття досвіду колективних відносин прямо позначається на розвитку особистості підлітка. У колективі розвивається відчуття боргу і відповідальності, прагнення до взаємодопомоги, солідарності, звичка підкоряти особисті інтереси, коли це потрібно, інтереси колективу. Думка колективу однолітків, оцінка колективом вчинків і поведінки підлітка для нього дуже важливі. Як правило, суспільна оцінка класного колективу означає для підлітка більше, ніж думка вчителів чи батьків, і він, звичайно, дуже чутливо реагує на дружній вплив колективу товаришів.

Найголовніше – це завоювати довіру і повагу підлітків, уникати негативних сторін дорослості. Для цього треба поважати індивідуальність кожної дитини, підтримувати її прагнення до самостійності, а також завуальовувати “виховні впливи”. У зв’язку з тим, що в підлітковому віці діти думають лише про себе, одним словом – егоїсти, слід розвивати відчуття турботи про інших людей, вміння входити в становище інших. Наприклад, якщо хтось у класі захворів, сходити всім разом і провідати його, поцікавитись здоров’ям хворого; коли один з учнів виграв олімпіаду (конкурс тощо), то не виділяти його (не робити з нього героя, тим самим підкреслюючи неспроможність та нікчемність інших), а показати це як загальне досягнення класу. Надавати підтримку учням з неблагополучних сімей, сиротам. Старатися підключати до життя класу, до активної участі в позакласних заходах дітей, яким важко знайти спільну мову з ровесниками, замкнених у собі або флегматичних. У виробленні виховного підходу слід зважати на те, що в підлітків існує дві системи взаємин: з ровесниками і дорослими, у яких він по-різному виявляє себе. Так, удома підліток буває тихим, слухняним, а в колі ровесників – лідер, ініціатор тощо.

У формуванні особистісної зрілості у підлітків головну роль відіграє праця, хоч значення пізнання і спілкування не зменшується. За допомогою спілкування здійснюється взаємодія людини з іншими людьми, групами і колективами. Поза міжособистісним спілкуванням неможливе формування людини як особистості суб’єкта діяльності, індивідуальності.

Педагогам у роботі з підлітками слід більше використовувати позакласну роботу. Позакласна робота сприяє утворенню довірливих стосунків між підлітками, допомагає усунути проблеми спілкування. Саме в цей час учні розкривають свої таланти, особливо ті, у яких виникають труднощі з навчанням. Покращуються стосунки між педагогами та вихованцями, бо під час такої роботи учитель більше довідується про життя підлітків. Позакласна робота виховує колективістські якості учнів, формує адекватні особисті відносини. Вони пов’язані зі створенням колективу в цілому і всередині його – мікроколективів, що передбачають товариську взаємодопомогу, “відчуття плеча”, співпереживання і визначення свого місця в колективі, вміння співвідносити свої бажання з бажанням більшості. Успішна робота може забезпечуватись лише при умові доброзичливих ставлень її учасників один до одного, при цьому важливо помічати досягнення, шукати і знаходити ще не реалізовані можливості.

Висновки. У дослідженні уточнено поняття особистісної зрілості школярів як категорії якості освіти. Виявлено шляхи формування особистісної зрілості школярів у позакласній роботі, до яких зараховано етику міжособистісних відносин (між учнями, між учнями та дорослими), працю, пізнання і спілкування. Перспективним напрямом дослідження є розробка та реалізація програми формування особистісної зрілості підлітків у позакласній роботі.

Література

1. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / [за ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики]. – Житомир : Вид-во Рута, 2006. – 320 с.
2. Вікова і педагогічна психологія : навч. посіб. / [О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін.]. – 2-ге вид. – К. : Каравела, 2007. – 400 с.
3. Гамезо М.В. Возрастная и педагогическая психология : учеб. пособ. для студ. всех спец. пед. вузов / М.В. Гамезо, Е.А. Петрова, Л.М. Орлова. – М. : Педагогическое общество России, 2003. – 512 с.
4. Личко А.Е. Подростковая психиатрия / А.Е. Личко. – М., 1985. – 173 с.

5. Максимова В.Н. Акмеология: новое качество образования : книга для педагогов / В.Н. Максимова. – СПб. : Из-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2002. – 98 с.

6. Потапчик Л.В. Психологічні особливості становлення особистісної зрілості старшокласників : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Л.В. Потапчук ; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2001. – 20 с.

КИРИЧЕНКО І.П.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ МВС УКРАЇНИ ДО РОБОТИ З НЕПОВНОЛІТНІМИ ПРАВОПОРУШНИКАМИ

Складна соціально-економічна обстановка в країні є причиною зростання не тільки загальної, але й підліткової злочинності. Незважаючи на широковживані заходи із запобігання злочинності неповнолітніх, зберігається тенденція до збільшення кількості правопорушень, що здійснюються підлітками, знижуються вікові межі багатьох видів злочинів. Щорічно до органів внутрішніх справ за різні правопорушення доставляється більше ніж 1 млн неповнолітніх, з них понад 150 тис. притягуються до кримінальної відповідальності. Різко зросла кількість тяжких злочинів – бандитизму, розбоїв, вбивств, що здійснюються неповнолітніми. Як показують статистичні дані, в Україні кожен п'ятий неповнолітній засуджений за вбивство або умисне спричинення важкої шкоди здоров'ю, кожен четвертий – за грабїж, розбій або згвалтування. Зростання кримінальної активності неповнолітніх, зниження вікового цензу правопорушників, високий рівень повторної (рецидивної) злочинності серед молоді зумовлює необхідність здійснення заходів із запобігання, профілактики підліткової злочинності. У контексті цієї проблеми актуальним є питання кадрового забезпечення профілактичної діяльності, зокрема, кадрового забезпечення установ кримінально-виконавчої системи, оскільки виникає необхідність у висококваліфікованих фахівцях, здатних здійснювати виховний вплив на особу неповнолітнього правопорушника, педагогічно грамотно організувати профілактичну роботу з ним.

Проблема запобігання злочинності неповнолітніх відображена в дослідженнях Ю. Антоняна, Є. Багреєвої, Б. Базирової, В. Герасимова, С. Завражина, К. Кусніденова, Д. Майорова, Т. Чапурко та ін.; індивідуальну профілактику правопорушень вивчали І. Макаренко, Л. Канівський та ін. У пенітенціарній педагогіці і кримінології цим питанням присвятили праці З. Астеміров, С. Белічева, В. Герасаїмов, С. Лузгін, О. Старков, Г. Строева та ін.

Окремі питання профілактичної роботи з неповнолітніми правопорушниками на сучасному етапі розкриті в працях А. Аксарової, Г. Бочкарьової, О. Ковальова та ін., а також у дисертаційних дослідженнях останніх років: І. Кузнецової, В. Кузьміна, І. Макаренко, Т. Помиткіної, О. Савіних, В. Саннікова, Є. Фогель, О. Федоренко та інших авторів.

Змісту і технології професійної підготовки працівників органів внутрішніх справ присвячені праці таких авторів, як В. Котляр, О. Міщенко, Ю. Морозова, Н. Щуркова та ін.

Проблеми теоретичної й практичної підготовки до професійної діяльності розглянуто в працях Б. Ананьєва, А. Андруник, В. Журавльова, Л. Кондрашової, Є. Федорова, А. Чирікова та ін.